

УДК 378:014.553:174.7(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-602-611](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-602-611)

Харківська Алла Анатоліївна доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, 61001, <https://orcid.org/0000-0003-4782-1079>

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті автором на основі аналізу науково-педагогічної та спеціальної літератури досліджено питання розвитку музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти. Автором проаналізовано сутність понять «культура», «музична культура», «професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва», розглянуто структурні компоненти професійної культури педагога-музиканта. Доведено, що формування та розвиток музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти відбувається не тільки в соціокультурному середовищі, а й у процесі їх фахової підготовки. На основі аналізу стандарту вищої освіти 025 Музичне мистецтво виявлено компетентності оволодіння якими сприяє розвитку музичної культури, а саме: здатністю використовувати засоби масової інформації для просвітництва, популяризації та пропаганди досягнень музичної культури; здатністю усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва; здатністю застосовувати базові знання провідних музично-теоретичних систем та концепцій; здатністю застосовувати традиційні і альтернативні інноваційні технології музикознавчої, виконавської, композиторської, диригентської, педагогічної діяльності та інші. Обґрунтовано, що майбутні вчителі музичного мистецтва у закладі вищої освіти набувають не тільки теоретичного базису, практичних умінь, а ще виробляють власну систему ціннісних орієнтацій, що не може не впливати на їх рівень професійної і музичної культури. Автор приходить до висновку, що на сьогодні розвиток музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти є одним із основних завдань у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Посилення інтересу до музичної творчості, набуття музичних знань та навичок сприятиме розширенню світогляду педагога, підвищенню рівня як професійної так і музичної культури, а також дозволить сформувати відповідального громадянина, патріота України, здатного примножувати культурні цінності й надбання держави.

Ключові слова: музична культура, здобувачі вищої освіти, майбутні вчителі музики, музичне мистецтво, освіта, професійна підготовка.

Kharkivska Alla Anatolyivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-rector for Scientific and Pedagogical Work, Municipal Establishment Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy of Kharkiv regional council, <https://orcid.org/0000-0003-4782-1079>

DEVELOPMENT OF MUSICAL CULTURE AMONG HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION STUDENTS

Abstract. In the article, the author, based on the analysis of scientific and pedagogical and special literature, investigated the issue of the development of musical culture among students of higher pedagogical education. The author analyzed the essence of the concepts "culture", "musical culture", "professional training of future music teachers", considered the structural components of the professional culture of a teacher-musician. It has been proven that the formation and development of musical culture among students of higher pedagogical education takes place not only in the socio-cultural environment, but also in the process of their professional training. On the basis of the analysis of the standard of higher education 025 Musical art, mastering competences that contribute to the development of musical culture were revealed, namely: the ability to use mass media for enlightenment, popularization and promotion of the achievements of musical culture; the ability to realize the interrelationships and interdependencies between the theory and practice of musical art; the ability to apply basic knowledge of leading music-theoretical systems and concepts; the ability to apply traditional and alternative innovative technologies of musicology, performing, composing, conducting, pedagogical activities and others. It is substantiated that future music teachers in a higher education institution acquire not only a theoretical basis, practical skills, but also develop their own system of value orientations, which cannot but affect their level of professional and musical culture. The author comes to the conclusion that today the development of musical culture among students of higher pedagogical education is one of the main tasks in the process of professional training of future specialists. Increasing interest in musical creativity, acquiring musical knowledge and skills will contribute to the expansion of the worldview of the teacher, increase the level of both professional and musical culture, and will also allow to form a responsible citizen, a patriot of Ukraine, capable of multiplying the cultural values and assets of the state.

Keywords: musical culture, students of higher education, future music teachers, musical art, education, professional training.

Постановка проблеми Повномасштабне вторгнення держави агресора на територію України стало каталізатором принципової переорієнтації культурних цінностей у суспільстві. Величезний патріотичний запал українців спонукав їх до проявів творчості не тільки в літературі, художніх творах, а й музиці, яка стала вираженням почуттів та душевного болю декількох поколінь.

Слушною для нас є думка О. Рудницької, яка наголошує, що «мистецька освіта має сприяти засвоєнню, збереженню та поширенню духовних набутків нації, творенню, реконструюванню та адекватній інтерпретації мистецьких цінностей, готовності бути активним суб'єктом етнохудожнього середовища. Культура – це перевірка на людяність, і мистецтво здатне розвивати цю якість» [11, с. 7].

Із цього слідує, що музична мова є носієм соціокультурного коду нації, завдяки своїй універсальності та розумінню всіма народами вона стала найдоступнішою розповіддю про сучасність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи формування та розвитку музичної культури особистості стали предметом дослідження А. Авдієвського, І. Беха, А. Болгарського, А. Бондаренка, С. Горбенко, І. Зязюна, О. Олексюка, Ю. Олійник, Г. Падалки, О. Рудницької, М. Синиці, К. Ушинського, О.Щолокової та інших.

Мета статті - на основі аналізу науково-методичної та нормативної літератури проаналізувати розвиток музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. За допомогою музики стає можливим дослідити світи, досягнути його неповторність, багатогранність, оскільки мелодія та пісня дозволяють відтворити реальність і передати емоції, донести досвід поколінь, провідні ідеї сучасників. Саме тому музика має важливе значення у творчому пізнанні світу, а також відіграє важливу роль у музично-педагогічній підготовці, провідним завданням якої є гармонійний розвиток особистості майбутнього фахівця із сформованими компетентностями та високим рівнем духовності. Задля досягнення такого результату необхідним є виховання стійких духовних потреб особистості, у тому числі потреби у формуванні та розвитку музичної культури.

В енциклопедії сучасної України поняття культура трактується як «прояв життя людини, що виражається у моделях поведінки, засобах і продуктах діяльності, зокрема ідеях, ідеалах, нормах та цінностях» [4].

На сайті «Артефакт» зазначено, що «культура – це життєва сила суспільства: історія, традиції, мистецтво, самобутність народу. Культура підвищує якість життя, концентрує соціальний досвід багатьох поколінь, накопичує знання про світ. Система культури – це живий процес, який

постійно рухається, розвивається, видозмінюється. Культура є важливою частиною життя кожної людини та суспільства в цілому» [7].

Як зауважує О Негребецька «музична культура суспільства являє собою єдність музики та її соціального функціонування» [8, с. 211]. На думку дослідниці, музична культура є складною системою, яка складається із музичних цінностей, які притаманні, як суспільству, так і конкретній групі людей, що створюються, зберігаються та передаються через покоління.

І. Кутняк та І. Околович наголошують, що «музика постає не лише видом тонічного мистецтва, а й формою відображення дійсності, а музична культура – наслідком музично-мистецької діяльності людей, якими є результати пізнання і творчості, а також людські сили і здібності, що реалізовані в знаннях, уміннях, навичках, можливостях інтелектуального, морального та естетичного розвитку, світоглядних настановах, способах і формах спілкування тощо» [5, с. 199].

Принагідно зауважимо, що формування та розвиток музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти відбувається не тільки в соціокультурному середовищі, а й у процесі їх фахової підготовки.

Одним із основних документів, які регулюють процес професійної підготовки майбутніх фахівців є Стандарт вищої освіти з відповідної галузі знань. Так, наприклад Стандарт першого рівня вищої освіти ступеня бакалавр з галузі знань «Культура і мистецтво» зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво» базується на компетентнісному підході і поділяє філософію визначення вимог до фахівця, закладеному в основу Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING) [10].

У стандарті вищої освіти 025 Музичне мистецтво цілю навчання визначено «підготовку високопрофесійних фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері музичного мистецтва, що передбачає застосування певних теорій та методів концертновиконавської, композиторської, диригентської, музикознавчої, дослідницької, педагогічної, звукорежисерської, менеджерської діяльності у сфері музичного мистецтва і характеризується комплексністю та невизначеністю умов» [10]. І цього слідує, що професійна діяльність майбутніх фахівців музичного мистецтва направлена на підвищення рівня розвитку музичної культури у них самих, та на формування даної культури в учнів.

Аналізуючи спеціальні (фахові, предметні) компетентності представлені в даному стандарті встановлено, що здобувачі вищої освіти у процесі професійної підготовки повинні оволодіти:

- «здатністю використовувати засоби масової інформації для просвітництва, популяризації та пропаганди досягнень музичної культури»;

- «здатністю усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва»;
- «здатністю застосовувати базові знання провідних музично-теоретичних систем та концепцій»;
- «здатністю застосовувати традиційні і альтернативні інноваційні технології музикознавчої, виконавської, композиторської, диригентської, педагогічної діяльності» та інші.

Таким чином, професійна підготовка у закладі вищої має бути спрямована на набуття спроможності інтерпретувати набуті теоретичні знання із теорії музичного мистецтва, орієнтувати на пошук інновацій та сприяти формуванню навичок щодо їх упровадження. Сучасний фахівець музичного мистецтва – це новатор із високим рівнем музичної культури, який здатний розвивати мистецьке мислення у своїх учнів, сприяти популяризації музичного мистецтва.

Погоджуючись І. Кривохижої, відмітимо, що здобувачі освіти поряд із опануванням методики викладання музичних дисциплін, вивчають музичне мистецтво як цілісний феномен художньої культури, що сприяє не тільки гармонійному розвитку особистості, а також розвитку музичної культури, а тому: «мета професійної діяльності майбутнього фахівця музичного мистецтва зумовлена соціокультурним призначенням професійно-педагогічної освіти музиканта і професійної музичної освіти педагога» [3].

З огляду на зазначене, слушною видається думка О. Єременко та О. Устименко-Косорич, які зазначають: «національна парадигма підготовки мистецьких кадрів як діалектика особливого і загального в культурі забезпечує соціалізацію майбутніх фахівців, засвоєння ними національного та загальнолюдської культури і передбачає розвиток у них ціннісних орієнтацій у напрямі оволодіння національною культурою, а також застосування у навчальному процесі на рівні мистецьких знань поряд із творами світового мистецтва, національною музикою» [2, с. 10].

У контексті теми наукової розвідки, вважаємо за доцільне розглянути праці, присвячені професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва, оскільки розвиток музичної культури є одним із напрямків їх діяльності.

Н. Овчаренко професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва розглядає як «цілісний освітній процес, спрямований на забезпечення їх готовності до музично-педагогічної діяльності, що передбачає опанування студентами системою музично-педагогічних компетенцій» [9, с. 45].

Погоджуємось із Л. Воевідко, що «фахова підготовка майбутнього учителя музичного мистецтва виступає як здатність особистості вбирати в себе

результати навчання, виховання та розвитку в закладах педагогічної освіти: знання, вміння, особистісні якості, необхідні для виконання професійної діяльності у відповідності з суспільними вимогами та ціннісними орієнтаціями» [1, с. 210]

Т. Стратан-Артишова та Л. Гайдай досліджуючи проблему творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті модернізації вищої педагогічної освіти звертає увагу на інноваційність, оскільки діяльність педагогів-музикантів передбачає творчу спроможність сприймати, інтерпретувати й виконувати музичні твори, а також здатності до: створення власних музичних композицій у різних жанрах, стилях і формах (пісні для дітей, окремі музичні твори, музично-театральні постанови, мюзикли, творчі проекти, видовищні заходи), оволодіння методики навчання, залучення й навчання творчо-виконавській майстерності, сценічно-виконавській інтерпретації, встановлення діалогу з аудиторією, виявлення відповідальності та ініціативу у творчо-проектувальній і творчо-презентаційній діяльності [13, с. 32].

Отже, майбутні вчителі музичного мистецтва у закладі вищої освіти набувають не тільки теоретичного базису, практичних умінь, а ще виробляють власну систему ціннісних орієнтацій, що не може не впливати на їх рівень професійної і музичної культури. Фахівець із високим рівнем духовності і культури готовий до свідомого навчання дітей та молоді, прищеплення моральних цінностей та розширення світогляду.

Влучною є теза О. Шевченко: «Професійна культура вчителя музики, пофарбована загальнокультурними, загально-педагогічними і мистецтвознавчими аспектами, складається з наступних домінуючих компонентів: багатий духовний світ особистості вчителя, здатного вбирати в себе естетичний, пізнавальний і виховний вплив музичного мистецтва; любов і професійний інтерес до явищ музичного мистецтва на основі особистісно-ціннісних переконань; концептуально-цілісне бачення сутності, природи та закономірностей музичного мистецтва; творча захопленість музично-педагогічної професією; активна самоосвітня пізнавально-мистецька діяльність в області музично-педагогічної науки» [14].

До структурних компонентів професійної культури педагога-музиканта О. Шимова [15] відносить:

- аксіологічний (фундамент, важлива умовою та передумовою високого рівня професійної діяльності),
- мотиваційний (забезпечує стійкий інтерес до музично-педагогічної діяльності, обраного фаху, бажання підвищувати власний рівень професійної культури),
- когнітивний (система теоретичних знань (педагогічних, психологічних, культурологічних, методичних, музичних); знання-засоби (знання про

засоби, прийоми, технології музично-педагогічної діяльності, організаційні знання, знання про способи використання інформаційних технологій тощо); знання-цінності (етичні, естетичні, соціологічні, правові);

- особистісний (комплекс особистісних якостей і здібностей, що впливають на успішність професійної діяльності, обумовлює її професійну спрямованість);

- діяльнісно-творчий (регулює механізм реалізації знань, вмінь, навичок, особистісних якостей, загальнолюдського культурного досвіду у творчу діяльність педагога-музиканта та професійне спілкування).

А. Лаврентьєв зазначає: «Повноцінний музично-естетичний вплив музичного мистецтва на молодь може мати місце лише при умові постійного розвитку здібностей сприймання і виконання музики, постійного підвищення музичної культури студентів. Чим більше студент захоплюватиметься музикою, тим легше мобілізувати його слухову увагу, розвинути здібності до слухового аналізу, вміння правильного інтонування, і, навпаки, чим більше розвиватимуться музичні здібності студентів, тим глибше вони розумітимуть музику» [6, с. 117].

У статті «Праксеологічний аспект формування музичної культури студентів» В. Соловійов підкреслює роль композиції та імпровізації. На думку ученого, застосування даних видів творчості дозволить сформувати творчу особистість із розвиненими музичними здібностями, музично-образним мисленням, а також підвищити ефективність процесів засвоєння знань, формування умінь і навичок, необхідних музиканту-фахівцю в його професійній роботі [12, с. 37].

Отже, організація естетично-мистецької атмосфери під час освітнього процесу стимулюватиме майбутніх педагогів до більш глибокого сприйняття музики, посилення інтересу до музичної творчості. Цілеспрямований мистецько-музичний вплив на особистість, застосування різних видів творчості у здобувачів вищої педагогічної освіти забезпечить формування музичних здібностей, набуття музичних знань, що у підсумку сприятиме розвитку музичної культури.

Висновки. Таким чином, зазначимо, що виклики сьогодення змусили переглянути життєві цінності людства. Пісня та музика завжди супроводжували український народ – і під час піднесення та розквіту, і у періоди тяжких випробувань. З огляду на це, розвиток музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти є одним із основних завдань у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Посилення інтересу до музичної творчості, набуття музичних знань та навичок сприятиме розширенню світогляду педагога, підвищенню рівня як професійної так і музичної культури, а також дозволить сформувати відповідального громадянина, патріота України, здатного примножувати культурні цінності й надбання держави.

Література:

1. Воевідко Л. М. Проблеми сучасної музичної педагогіки у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2021. № 31. С.208-224.
2. Єременко О., Устименко-Косорич О. Training of musical art specialists: methodological provisions. *Слобожанські мистецькі студії*. 2023. № 1. С 9–13.
3. Кривохижа І. Особливості професійної підготовки фахівців музичного мистецтва в Польщі. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 93–97.
4. Культура. *Енциклопедія сучасної України* : вебсайт. URL : <https://esu.com.ua/article-51449> (дата звернення 12.10.2023)
5. Кутняк І., Околович, І. Українська музична культура в мистецько-освітньому просторі ХХ–ХХІ ст. *Молодий вчений*. 2019. № 8 72. С. 198-201.
6. Лаврентьев А. О. Формування музичної культури студентів у процесі роботи вокального ансамблю. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 11(1). С. 116–121.
7. Навіщо країні потрібна культура? *Artefact*. URL : <http://surl.li/bfqum> (дата звернення 12.10.2023)
8. Негребецька. О. Особливості процесу соціалізації студентської молоді засобами музичної культури у навчально-виховному середовищі педагогічного університету. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2014. № 132. С. 208–213.
9. Овчаренко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Криворізький педагогічний інститут Державного вищого навчального «Криворізький національний університет», 2016. 547 с.
10. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ МОН від 24.05.2019 № 727. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/025-Muz.mystetstvo-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення : 12.10.2023.)
11. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін : навч. посіб. Київ: Експрес, 1998. 183 с.
12. Соловійов В. А. Праксеологічний аспект формування музичної культури студентів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 33-39.
13. Стратан-Артишкова Т., Гайдай, Л. Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті модернізації вищої педагогічної освіти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2014. № 132. С. 31–34.
14. Шевченко, О. М. Формування професійної культури майбутнього вчителя музики в координатах креативної освітньої парадигми. *Педагогічні науки*. 2012. № 1(61). С. 362–366.
15. Шимова. О. В. Професійна культура вчителя музики: сутність та структура. *Наука і освіта*. 2010. №7. С. 271–275.

References:

1. Voievidko L. M. (2021) Problemy suchasnoi muzychnoi pedahohiky u pidhotovtsi maibutnix uchyteliv muzychnoho mystetstva [Problems of modern music pedagogy in the training of future teachers of musical art] // Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka [Pedagogical education: theory and practice]. 208–224. [in Ukraine].

2. Ieremenko O., Ustytenko-Kosorych O. (2023) Training of musical art specialists: methodological provisions [Training of musical art specialists: methodological provisions] // Slobozhanski mystetski studii [Slobozhansky art studios]. 9–13. [in Ukraine].
3. Kryvokhyzha I. (2016). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv muzychnoho mystetstva v Polshchi [Peculiarities of professional training of musical art specialists in Poland] // Naukovi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni VO Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky [Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after VO Sukhomlynskoho. Pedagogical sciences]. 93–97. [in Ukraine].
4. Kultura. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Culture. Encyclopedia of modern Ukraine]. <https://esu.com.ua/article-51449> [in Ukraine].
5. Kutniak I., Okolovych, I. (2019). Ukrainska muzychna kultura v mystetsko-osvitnomu prostori XX–XXI st [Ukrainian musical culture in the artistic and educational space of the 20th–21st centuries] // Molodyi vchenyi [Young scientist]. 198–201. [in Ukraine].
6. Lavrentiev A. O. (2012). Formuvannia muzychnoi kultury studentiv u protsesi roboty vokalnoho ansamblu [Formation of musical culture of students in the process of vocal ensemble work] // Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky [Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences]. 116–121. [in Ukraine].
7. Navishcho kraini potribna kultura? Artefact [Why does the country need culture? Artifact]. <http://surl.li/bfqum> [in Ukraine].
8. Nehrebetska. O. (2014). Osoblyvosti protsesu sotsializatsii studentskoi molodi zasobamy muzychnoi kultury u navchalno-vykhovnomu seredovyshchi pedagogichnoho universytetu [Peculiarities of the process of socialization of student youth by means of musical culture in the educational and educational environment of a pedagogical university]. Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Pedagogichni nauky [Scientific notes of Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnichenko. Series: Pedagogical sciences]. 208–213. [in Ukraine].
9. Ovcharenko N. A. (2016). Teoretyko-metodolohichni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokalno-pedagogichnoi diialnosti [Theoretical and methodological principles of professional training of future music teachers for vocal and pedagogical activities]. Dys. ... d-ra. ped. nauk. 547 s.
10. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 025 «Muzychne mystetstvo» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [On the approval of the standard of higher education for the specialty 025 «Musical art» for the first (bachelor's) level of higher education] / Nakaz MON vid 24.05.2029 № 727 [Order of the Ministry of Education and Science from 24.05.2029 № 727]. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/025-Muz.mystetstvo-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukraine].
11. Rudnytska O.P. (1998). Osnovy vykladannia mystetskykh dystsyplin [Basics of teaching art disciplines]. 183 s. [in Ukraine].
12. Soloviov V. A. (2015). Prakseolohichni aspekt formuvannia muzychnoi kultury studentiv [The praxeological aspect of the formation of students' musical culture]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Pedagogichni nauky [Bulletin of the Zaporizhzhya National University. Pedagogical sciences]. 33–39. [in Ukraine].
13. Stratan-Artyshkova T., Haidai, L. (2014). Tvorcho-vykonavska pidhotovka maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva v konteksti modernizatsii vyshchoi pedagogichnoi osvity [Creative and performing training of future music teachers in the context of modernization of higher pedagogical education] // Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Pedagogichni nauky [Scientific notes of Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnichenko. Series: Pedagogical sciences]. 31–34. [in Ukraine].

14. Shevchenko, O. M. (2012). Formuvannia profesiinoi kultury maibutnoho vchytelia muzyky v koordynatakh kreatyvnoi osvithoi paradyhmy [The formation of the professional culture of the future music teacher in the coordinates of the creative educational paradigm] // Pedagogichni nauky [The formation of the professional culture of the future music teacher in the coordination of the creative educational paradigm]. 362–366. [in Ukraine].

15. Shymova, O. V. (2010). Profesiina kultura vchytelia muzyky: sutnist ta struktura [Professional culture of music teachers: essence and structure] // Nauka i osvita [Science and education]. 271–275. [in Ukraine].